

Курильців Р.М., к.е.н., ст. викладач¹ ©, Павлинчик Н.Ф., к.е.н., доцент¹,
Горнофлюк М.В., студентка¹
Панасенко Т.Я., ст. викладач², Соломонко Д.О., аспірант²,
Яремко Г.П., асистент²

¹ Львівський державний аграрний університет

² Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій
імені С.З.Гжицького

ОСНОВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ВИРОБНИЦТВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В РЕГІОНІ

В статті охарактеризовано сучасний стан, динаміку та загальні тенденції розвитку сільськогосподарського виробництва Львівської області. На основі узагальнення статистичних даних та розроблених таблиць подається аналітичний матеріал соціально-економічного розвитку села.

Ключові слова: виробництво, сільськогосподарська продукція, розвиток, регіон.

Вступ. Законом України “Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року”, серед основних пріоритетів визнано посилення соціального захисту сільського населення, розроблення та запровадження державних та регіональних програм розвитку сільських територій, створення умов для закріплення на селі кваліфікованих кадрів.

Сільське господарство, як вид економічної діяльності залишається однією із провідних ресурсоутворюючих галузей в Львівській області та посідає третє місце після промисловості, транспорту і зв'язку. Його частка у загальнообласній валовій доданій вартості складає майже 14%. У сільському господарстві зайнято половина економічно - активного сільського населення працездатного віку.

Аналіз останніх досліджень. Проблема визначення ефективності суспільного виробництва дуже складна як в теоретичному, так і в практичному плані. Ще недостатньо чітко визначені ступінь, критерії та показники ефективності на рівні як національного господарства, так і окремих його галузей. Проблематика розвитку сільськогосподарського виробництва на регіональному рівні в Україні досліджувалася в працях М.В. Зубця, П.Т.Саблука [1], В.Я.Месель-Веселяк [2], В.В.Росоха [3]. Однак, на думку авторів, ще недостатньо чітко визначені ступінь, критерії та показники ефективності виробництва сільськогосподарської продукції на регіональному рівні.

Мета статті. Метою дослідження є виявлення основних закономірностей розвитку виробництва сільськогосподарської продукції у Львівській області.

Виклад основного матеріалу. Розгляд питання підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва має передувати визначення суті поняття “ефективність виробництва”. Ефективність, як науковий термін, має латинське походження й означає результативність. З ефективністю пов’язаний ще один термін – ефект. Проте, яким важливим не був ефект, він не показує ціною яких ресурсів одержаний. Один і той же ефект, може бути отриманий різним рівнем використання ресурсів, і навпаки, однакові ресурси можуть дати різний ефект.

Для оцінки ефективності сільськогосподарського виробництва необхідно застосовувати систему показників, які можна звести до наступних:

-виробництво валової продукції на 1 гектар сільськогосподарських угідь, середньорічного працівника, одну людину - годину та одну гривню основних і оборотних фондів;

-розмір поточних витрат на одну гривню валової продукції;

-розмір валового і чистого доходу (прибутку) на один гектар сільськогосподарських угідь, середньорічного працівника, людину– годину, одну гривню основних та оборотних фондів;

-рівень рентабельності сільськогосподарського виробництва.

Усі ці показники дають можливість повніше охарактеризувати ефективність сільськогосподарського виробництва. У них знаходять відображення рівень та ефективність використання усіх видів ресурсів, витрат, що беруть участь у виробництві:

- землі, як основного засобу виробництва;
- живої праці;
- минулої уречевленої праці в основних засобах виробництва;
- поточних витрат виробництва.

Сільськогосподарське виробництво Львівської області, як в цілому України, характеризується складною економічною ситуацією. Незважаючи на здійснення комплексу важливих організаційно – економічних заходів з проведення реформ галузь тривалий час перебуває в критичному стані.

В умовах загальноекономічної кризи в державі, особливо в галузі сільського господарства, при значному погіршенні матеріально–технічного та енергетичного забезпечення, приватний економічний інтерес не став рушійною силою ефективного розвитку сільського господарства.

В останнє десятиріччя суттєвою перешкодою у вирішенні цієї проблеми є значне послаблення мотивації трудової діяльності в галузі, і як наслідок суттєве зменшення престижу аграрної праці, зниження доходів та рівня життя сільського населення. Зі змінами у виробництві й економіці відбулось погіршення соціально–економічного добробуту населення.

Подальші дослідження розвитку виробництва сільськогосподарської продукції у Львівській області здійснено на основі статистичних даних отриманих з джерел [4-7].

Ефективність аграрного сектора економіки області залишається низькою, що призвело до зменшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції за період проведення реформаційних перетворень більше як у 1.5 рази (табл.1).

У 1990 році було вироблено валової продукції (у порівняльних цінах 2005 року) 5911.6 млн. грн., у 2006 році цей показник зменшився до 4264.7 млн. грн. і становив 72.1 відсоток до базового року. Виробництво продукції рослинництва за аналізований період зменшилось на 534.9 млн. грн., або на 20.3 %, тваринництва – на 1112.0 млн. грн., або на 33.9 відсотка.

Сплески зростання виробництва продукції рослинництва по окремих роках пояснюються неврожайними та маловрожайними роками. На це впливає не тільки несприятливі кліматичні умови, а й значне зменшення застосування органічних і мінеральних добрив.

Слід зазначити, що у результаті роздержавлення майна і землі, реструктуризації колективних сільськогосподарських підприємств, проведення організаційно – структурних змін змістився акцент виробництва сільськогосподарської продукції у приватний сектор (табл. 2).

Таблиця 1

Валова додана вартість продукції сільського господарства у Львівській області (усі категорії господарств)

	Роки				2006р. у % до :		
	1990	2000	2005	2006	1990	2000	2005
Всі категорії господарств							
Валова продукція-всього	5911.6	3957.7	4057.7	4264.7	72.1	107.8	105.1
в т.ч. рослинництва	2633.7	1905.9	1924.0	2098.8	79.7	110.1	109.1
тваринництва	3277.9	2051.8	2133.7	2165.9	66.1	105.6	101.5
в т.ч. сільськогосподарські підприємства							
Валова продукція-всього	3001.1	365.3	422.1	550.9	18.4	150.8	130.5
в т.ч. рослинництва	1434.0	224.1	214.7	246.9	17.2	110.2	115.1
тваринництва	1567.1	141.2	207.4	304.0	19.4	215.3	146.6
в т.ч. господарства населення							
Валова продукція-всього	2910.5	3592.4	3635.6	3713.8	127.6	103.4	102.2
в т.ч. рослинництва	1199.7	1681.8	1709.3	1851.9	154.4	110.1	108.3
тваринництва	1710.8	1910.6	1926.3	1861.9	108.8	97.5	96.6

Питома вага основних категорій господарств у виробництві валової продукції сільськогосподарства (%)

Валова продукція	Роки						
	1990	1995	2000	2003	2004	2005	2006
Сільськогосподарські підприємства :							
Всього	50.8	31.5	9.2	7.8	9.0	10.4	12.9
в т. ч. : рослинництва	54.4	33.6	11.8	9.4	10.8	11.2	11.8
тваринництва	47.8	29.4	6.9	6.4	7.1	9.7	14.0
Господарства населення							
Всього	49.2	68.5	90.8	92.2	91.0	89.6	87.1
в т. ч. : рослинництва	45.6	66.4	88.2	90.6	89.2	88.8	88.2
тваринництва	52.2	70.6	93.1	93.6	92.9	90.3	86.0

За даний період скоротилось виробництво сільськогосподарської продукції на великих сільськогосподарських підприємствах, а в господарствах населення зростає, при загальному спаді виробництва в цілому по галузі.

Виробництво більшості видів сільськогосподарської продукції у Львівській області забезпечується господарствами населення, в розпорядженні яких перебуває 73 % ріллі (табл.3).

Таблиця 3

Частка господарств населення у виробництві основних видів сільськогосподарської продукції (у %)

	Роки				
	1990	1995	2000	2005	2006
Продукція рослинництва:					
зернові культури	1.9	14.3	46.0	54.5	57.8
цукрові буряки	-	12.8	52.4	47.0	36.9
картопля	82.4	98.3	98.9	92.5	99.3
овочі	23.3	87.9	95.5	96.5	94.9
Продукція тваринництва:					
м'ясо (реалізація у ж. в.)	34.9	55.5	89.5	88.6	80.8
молоко	45.7	71.3	93.6	96.6	96.8
яйця	50.9	57.4	88.1	76.6	74.6

Отже, за аналізований період виробництво сільськогосподарської продукції перемістилось з сільськогосподарських підприємств у господарства населення. При цьому відбулася деіндустріалізація праці, тобто перехід від механізованих процесів виробництва до ручних, що є надзвичайно негативною тенденцією. Спад виробництва сільськогосподарської продукції значно вплинув на зниження ефективності виробництва та аграрної праці в цілому.

Вартісний показник виробництва валової продукції сільського господарства на душу населення поглиблюють показники рівня виробництва продукції за її видами на душу постійного населення, що також є одним з важливих показників, які відображають рівень продовольчої безпеки країни, більш реально оцінюють ефективність аграрної праці, оскільки на них не має впливу, недосконалість цінового механізму на сільськогосподарську продукцію (табл.4).

Аналіз вище наведених показників свідчить про спад виробництва основних видів продукції сільського господарства, крім картоплі та овочів на одну особу постійного населення області. Так, виробництво зерна на одну особу у 2006 році становило 62.3 % від 1990 року, цукру лише 25.2 %. Особливо спостерігається в області спад виробництва на одну особу продукції тваринництва. Якщо на одну особу у 1990 році вироблялось 60 кг м'яса у забійній вазі, то у 2006 році цей показник знизився до 35 кг. Виробництво молока у 2006 році знизилось до 88 %, а яєць – 83 %.

Таблиця 4

Виробництво сільськогосподарської продукції за її видами на одну особу, кг

	Роки					2006 рік у % до			
	1990	1995	2000	2005	2006	1990	1995	2000	2005
Продукція с.- г., грн.	2146	1423	1485	1571	1658	77.3	116.5	111.6	105.5
Продукція рослинництва:									
зернові культури	366	313	181	243	228	62.3	72.8	126.0	93.8
картопля	483	325	567	502	572	118.4	176.0	100.3	113.9
овочі	66	59	101	147	156	236.4	264.4	154.5	106.1
плоди	41	54	34	29	35	85.4	64.8	102.9	120.7
цукор	103	40.5	19.0	19.6	26.0	25.2	64.2	136.8	132.6
Продукція тваринництва:									
м'ясо (забійна вага)	60.0	30.7	25.7	31.7	35.1	58.5	114.3	136.4	110.7
молоко	393	348	387.1	360.2	346.8	88.2	99.7	89.6	96.3
яйця, шт.	264	162	175	212	19	83.0	135.2	125.1	103.3

Важливим показником, який характеризує використання наявних сільськогосподарських угідь, є виробництво валової продукції на 100 гектарів (табл.5).

Виробництво валової сільськогосподарської продукції на 100 га угідь, тис. грн.

Роки	Усі категорії господарств	в тому числі :	
		сільськогосподарські підприємства	господарства населення
1990	468.0	263.8	2024.0
1995	336.9	160.3	655.8
2000	339.4	54.2	730.0
2005	382.2	137.7	481.5
2006	404.5	214.6	465.6
2006р. у % до :			
1990	86.4	79.3	23.0
2000	105.8	155.8	96.7

Аналіз цього показника в динаміці показує, що виробництво продукції в грошовому виразі у 2006 році в порівнянні з 1990 роком зменшено як в цілому по області, так і обома його основними категоріями господарств. Починаючи з 2000 року прослідковується поступове нарощування виробництва сільськогосподарської продукції.

Вагомим показником ефективності розвитку сільськогосподарського виробництва є також продуктивність аграрної праці. Доцільна та корисна суспільству діяльність людей, в процесі якої вони за допомогою знарядь праці створюють необхідну споживчу вартість, становить поняття прогресу праці. Звідси можна зробити висновок, що продуктивність праці є однією з найважливіших економічних категорій, яка найповніше відбиває ефективність суспільного виробництва. В цьому показникові акумулюється поєднання ефективності використання робочої сили, земельних, матеріально – технічних та фінансових ресурсів. Підвищення продуктивності праці належить до вирішальних умов розвитку аграрного виробництва, і на цій основі забезпечення збільшення виробництва конкурентноспроможної продукції, що є запорукою покращення матеріального добробуту сільського населення, здійснення соціальних перетворень на селі.

Скорочення виробництва сільськогосподарської продукції, підвищення її трудомісткості на фоні збільшення диспаритету цін між сільськогосподарською та промисловою продукцією, що споживає сільське господарство, зумовило суттєве зростання собівартості виробленої у Львівській області продукції (табл.6).

Наведені дані свідчать про значне зростання собівартості абсолютно всіх видів сільськогосподарської продукції. За період з 1995 – 2006рр. витрати виробництва на вирощування зернових культур зросли у 15.6 разів, цукрових буряків – 5.1, молока – 5.7 та приросту великої рогатої худоби і свиней відповідно у 5.4 та 3.3 рази. За останні два роки собівартість продукції дещо стабілізувалась, щорічні темпи зростання не перевищують 10 відсотків.

Спад виробництва сільськогосподарської продукції, значне підвищення її собівартості, а також зниження продуктивності аграрної праці негативно

Науковий вісник ЛНУВМтаБТ імені С.З.Гжицького Том 9 №4 (35) частина 2, 2007
 позначилося і на рівні рентабельності виробництва як в цілому по галузі, так і по
 основних видах продукції (табл.7).

Таблиця 6

**Собівартість виробництва продукції у сільськогосподарських підприємствах
 області**

	Витрати на виробництво 1 ц. продукції, грн.					2006 у % (разів) до року	
	1995	2000	2004	2005	2006	1995	2005
Зерно	3.55	32.02	36.65	48.75	55.41	15.6	113.7
Цукрові буряки	3.15	14.45	16.46	20.24	16.07	5.1	79.4
Картопля	19.16	25.14	30.26	65.44	62.63	3.3	95.7
Овочі	7.58	36.00	35.63	53.53	59.97	7.9	112.0
Молоко	14.73	57.55	65.77	78.56	84.30	5.7	107.3
Приріст ВРХ	177.37	818.70	786.88	898.59	961.48	5.4	107.0
Приріст свиней	282.96	1127.45	765.69	1015.56	928.33	3.3	91.4

Наведені дані говорять про затяжну кризу у сільському господарстві області.
 Пік її припадає на 2000 рік коли рівень збитковості тваринництва досягнув 43
 відсотки. Протягом останнього десятиріччя практично всі види продукції
 являються збитковими.

Таблиця 7

**Рівень рентабельності (збитковості) основних видів продукції у
 сільськогосподарських підприємствах (%)**

	Роки					
	1995	2000	2003	2004	2005	2006
Реалізації сільгосппродукції	14.9	-18.2	18.1	12.5	7.9	22.6
в т. ч. : рослинництва	66.9	16.1	64.7	42.1	17.2	56.6
тваринництва	-12.9	-43.0	-19.0	-17.7	-3.6	-11.3
Зерно	135.3	73.2	65.8	34.1	2.4	-4.7
Цукрові буряки	40.9	-16.9	-10.0	24.4	-15.3	8.9
Картопля	61.7	9.4	237.4	91.7	4.8	46.0
Овочі	81.4	-1.6	69.6	26.0	39.9	32.5
Молоко	-15.3	-12.7	7.4	-8.0	8.0	0.6
М'ясо ВРХ	-14.8	-51.4	-50.5	-43.6	-34.9	-46.1
М'ясо свиней	-39.7	-56.9	-43.4	-27.9	-21.5	-38.0
М'ясо птиці	-8.9	-37.4	-61.0	-66.6	-46.9	-38.6
Яйця	20.7	0.3	15.4	8.8	18.7	-12.8

У 2006 році від галузі тваринництва було одержано 20.7 млн. грн. збитків. За рахунок недосконалості цільового механізму виробництва зерна перетворилась із високорентабельної галузі у збиткову.

На ефективність виробництва значний вплив має недосконалість цінового механізму, а також диспаритет цін на сільськогосподарську та промислову продукцію. Невідпрацьована та недосконала кредитно – фінансова політика. Із поглибленням кризових явищ загальноекономічного характеру загострюється на селі і соціальна проблема. Тому механізм вирішення полягає, насамперед, у забезпеченні рівних умов господарювання та врегулювання міжгалузевих економічних відносин на державному рівні.

Всі наведені чинники свідчать про кризу у способі життя українського села, про необхідність застосування радикальних заходів щодо підвищення доходів сімей, платоспроможного попиту сільського населення.

На сьогодні не можна вирішити проблеми розвитку окремо взятого регіону (області), тому що цілий ряд питань необхідно вирішувати на державному рівні. З розвитком процесів демократизації, які відбуваються в аграрному комплексі України, здійснення нових підходів до створення соціально – економічних процесів заслуговують на увагу, пошуку нових шляхів підвищення продуктивності, непослідовність та непродуманість аграрних реформ, низький рівень їх правового забезпечення привели до зубожіння сільського населення.

Висновки. Одержані показники виробництва сільськогосподарської продукції та продуктивності праці переконують, що найважливіший процес не може відбуватись автоматично, а має відбуватись за рахунок кількості та якості вкладеної праці, її інтенсивності, удосконалення технологій, застосування прогресивних форм і систем організації праці та матеріального заохочення.

Економічний аналіз показників розвитку сільськогосподарського виробництва повинен бути покладений в основу організаційно – економічних заходів щодо відродження українського села. З урахуванням цих вимог необхідно розробити комплексну програму соціально – економічного розвитку села на період до 2015 року. Програма повинна передбачити :

- оцінку соціально – економічної ситуації на селі;
- проблеми, що стосуються його розвитку на сьогодні та на перспективу;
- заходи, які необхідні для цього здійснити;
- ресурси, що забезпечують здійснення передбачених заходів;
- визначення конкретних термінів впровадження кожного заходу.

Література

1. Саблук П.Т. Основні напрями розвитку високоефективного агропромислового виробництва в Україні: Доповідь на Четвертих річних зборах Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників 25-26 червня 2002 р.- К.: ІАЕ УААН, 2002. - 328 с.

2. Месель-Веселяк В.Я. Структурна динаміка в АПК України // Вісник економічної науки України // Вісник економічної науки України.- Донецьк, 2004. - № 2 (6). – С.129-134.

3.Росоха В.В. Теоретичні положення оцінки потенціалу підприємств АПК // Економіка АПК. – 2005. - № 6. – С.45-48.

4.Статистичний щорічник Львівської області за 2006 рік. // Головне управління статистики у Львівській області.- Львів, 2007. – 216 с.

5.Економічні показники сільськогосподарських підприємств за 2006 рік.// Головне управління статистики у Львівській області.- Львів, 2007. – 58 с.

6.Валова продукція сільського господарства Львівської області за 2006 рік. // Головне управління статистики у Львівській області.- Львів, 2007.- 18 с.

7.Сільське господарство Львівщини у 2006 році // Головне управління статистики у Львівській області.- Львів, 2007.- 158 с.

Summary

THE MAIN DIRECTIONS OF DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL PRODUCTION IN REGION

The article characterizes the modern state, dynamics and general tendencies of economic efficiency of agricultural production in Lviv region. On the basis of generalization of statistical information and developed tables analytical material of socio-economic development of village is given out.

Стаття надійшла до редакції 07.10.2007